

לימוד

עשרה בטבת - יום הקדיש הכללי

על הקשר שבין השואה למדינת ישראל

האם מדינת ישראל קמה בזכות השואה? האם בטחונה ועצמאותה של מדינת ישראל הוא לקח מהשואה? האם יש קשר בין השתים מבחינה ערכית, מוסרית ודתית? ומה המקום של השואה בצינונות שלי? המקורות הבאים הם הזדמנות לבדוק שאלות אלו שעומדות בתשתית קיומינו כאן. (הסדר אינו מחייב)

1 השואה לא היתה מחויבת המציאות בעבר, ואין היא מחויבת המציאות בעתיד. אבל היא בגדר האפשרות הריאלית, אפשרות שיש גורמים הלוחצים בכיוונה. אומה החושבת על קיומה ועל עתידה חייבת להביא זאת בחשבון ... משוך כך מסמלת השואה, כאמור, את סוף הגלות. אם יוסיף עם ישראל להתקיים, יתקיים בארצו ובמדינתו. עם ישראל בתפוצות – וכנראה רבים למדי מבניו גם בארץ – מתקשה להשלים עם הלקח הזה ... מן הראוי אפוא שנחזור ונתבונן בלקח זה כדי לקיים את המצוות שצוותה עלינו לאורך כל תולדותינו: "ובחרת בחיים"

א' שביד, "ובחרת בחיים..." – השואה בחשבון הנפש הלאומי, מיהדות לצינונות – מצינונות ליהדות, ירושלים תשמ"ד, עמ' 134-135.

האם אתם מסכימים עם הלקח של פרופ' שבייד? האמנם הקיום בארץ בטוח יותר מהקיום בתפוצות?

השוו את הבסיס והתשתית המוסרי למדינת ישראל כפי שהוא מנוסח במגילת העצמאות לניסוחו של הרב צבי יהודה קוק. מה זיקת המדינה להיסטוריה שקדמה לה לפי כל אחד? איך משלבים דברי הר' אבינר? האם הם פירוש לדברי הר' צבי יהודה?

על משואות חרבן עולם והריסת עמים וממלכות, שבתוצאות המלחמה של שנת תרע"ד, התקומם אותו בנין הניסיון של "חבר העמים": בתמונתו של אותו בנין, עם נוראות החורבנות הרוחניות והחומריות של ישראל ואומות העולם במלחמה של שנות ת"ש, נשארה ממנו כירושת פליטה לאנושיות אך הדבר היחיד החיובי, שהוא שקול כנגד כולו וכאילו בשבילו, כנראה, היתה תכלית יצירתו וקיומו: **ההכרה המפורשת בזכותו ההיסטורית והממשית של ישראל, על ארצו זאת**, מתוך התנ"ך ומקור גילוי ומסרתו, שהיא באה לידי ביטוי בדברי היסוד והאקדמה של כתב הממונות, אשר ניתן על ידו אז לממלכה שנתמנתה על כך להכשרת סדורו של השימוש בזכות הזו ופיתוחו המעשי..."

הרצ"ה קוק, לנתיבות ישראל א, ירושלים תשמט עמ' קמ"ה.

הר' צבי יהודה הכהן קוק, (1891-1982) הוא בנו של הר' אברהם יצחק הכהן קוק (הרא"ה). שימש כראש ישיבת מרכז הרב וממנהיגי גוש אמונים והצינונות הדתית.

2 מתוך מגילת העצמאות:

זכות זו הוכרה בהצהרת בלפור מיום ב' בנובמבר 1917 ואושרה במנדט מטעם חבר הלאומים, אשר נתן במיוחד תוקף בין-לאומי לקשר ההיסטורי שבין העם היהודי לבין ארץ-ישראל ולזכות העם היהודי להקים מחדש את ביתו הלאומי.

השואה שנתחוללה על עם ישראל בזמן האחרון, בה הוכרעו לטבח מיליונים יהודים באירופה, הוכיחה מחדש בעליל את ההכרה בפתרון בעית העם היהודי מחוסר המולדת והעצמאות על-ידי חידוש המדינה היהודית בארץ-ישראל, אשר תפתח לרווחה את שערי המולדת לכל יהודי ותעניק לעם היהודי מעמד של אומה שוות-זכויות בתוך משפחת העמים.

שארית הפליטה שניצלה מהטבח הנאצי האיום באירופה ויהודי ארצות אחרות לא חדלו להעפיל לארץ-ישראל, על אף כל קושי, מניעה וסכנה, ולא פסקו לתבוע את זכותם לחיי כבוד, חירות ועמל-ישרים במולדת עמם.

עשרה בטבת תשע"ב - יום הקדיש הכללי

האם השואה ומדינת ישראל הם חלק מתהליך גאולה? כיצד הן יכולות להתיישב יחד כמעשיו של א-לוהים? האם יש להן משמעות דתית?

ורבינו של עולם הוא הכתובת. רק זאת אנו סמוכים ובטוחים, כי הוא היה, כי הוא עשה כל אלו. אלה מוכרחים לומר עד כמה שזה קשה: ה' רצה שתהיה שואה. אילולי היה רוצה, הוא לא היה נותן לה להתרחש. עובדה היא שעם ישראל היה מאוד קשו לגלות גם בגופו וגם בנישמתו. יש, והיה צורך בניתוח כדי לנתקו... איננו באים לאמר שיש כאן עונש על הידבקות בגלות, אלו דברים שקשה מאוד להעלות על דל שפתינו... אלא אנו אומרים שיש כאן טיפול אלוקי, ניתוח אלוקי אכזרי, שניתק את האומה מטומאת הגלות

...הרב שלמה אבינר, שואה וגאולה, עמוד 54

השוו את דבריו לדברי הרב עמיטל

3 הרב יהודה עמיטל – אף על פי שמיצר לי ומימר לי.

הרב יהודה עמיטל (1910-1924) ראש ישיבת הר-עציון, מיסד מפלגת מימד, וממייסדי 'ישיבות הסדר'. בזמן מלחמת העולם השנייה היה במחנה עבודה בהונגריה, הוריו ואחיו נספו. לאחר המלחמה עלה לארץ הצטרף לחטיבה 7, ולחם בקרבות לטרון.

גימוד השואה וזילותה בשפה

בשימוש בביטויים כמו 'אשוויץ', 'מידאנק', 'נאצים' וכיו"ב כלפי תופעות אחרות, חמורות ככל שתהינה - יש משום גימוד השואה. שימוש במונחי לשון שמקורם בתקופת השואה ומאורעותיה כדי לתאר תופעות טרוריסטיות, יביא לכך שבדורות הבאים רק היסטוריונים ידעו להבחין בין השואה לשאר מלחמות ישראל. הפיחות בזהירות שיש לנקוט במושגים אלה, עלול להביא לכך שבעתיד ישמש המונח 'שואה' כמונח כללי הבא לתאר אסון שקרה לעם ישראל, ואילו 'מלחמת העולם השנייה' תהא מונח נרדף לתיאור מאבקו של העם הגרמני.

כשיהודים משתמשים כלפי יהודים בביטויים הלקוחים מעולם המושגים של השואה - הם מגמדים את השואה. בין אם מדובר ב'ודו-נאצים', ובין אם מדובר בקריאות 'נאצים' לשוטרים במהלך הפגנה. אלו ואלו מגמדים את השואה, גם אם כוונתם טובה ומגמתם לשם שמים.

העלמת השואה מן התודעה הדתית

תופעה חמורה יותר היא העלמת השואה מן התודעה הדתית. אנו עומדים דוממים לפני תופעת השואה ואין בפינו תשובה. "ואמונתך בלילות" - זהו אחד הניסיונות שמנסה הקב"ה אותנו.

למרות הכל, אנו ממשיכים לדבוק בקב"ה, בחינות 'ברחנו ממך אליך'. אבל תשובה - אין!

חוגים מסוימים ורבנים מסוימים מספקים הסבר ותשובה לכל צרה ואסון. הם יודעים לענות, למשל, מדוע נהרגו מספר ילדים. פעמים רבות הם תולים זאת בחטאים של אחרים. נתאר לעצמנו: אילו היו אומרים לאותו רב: "יש לפניך שתי תמונות. כאן נהרגו מיליוני ילדים, וכאן נהרגו עשרה". מה היה אומר? "על עשרה יש לי תשובה, ועל מיליוני ילדים אין לי תשובה"??

מוכנות לספק תשובה והסבר לעשרה ילדים שנהרגו משמעה סילוק השואה מתודעתנו הדתית. מי שלא סילק את השואה מתודעתו הדתית, לעולם לא יאמר "יש לי תשובה". ואיני מדבר על ההשלכות החינוכיות שעלולות לנבוע מגישה זו: אם יש 'הסבר' ו'תשובה', מה תענה לבנך שישאלך מחר לאמר: למה קרה בשואה מה שקרה?

גם במחנה הדתי-לאומי, הרואה את תחיית ישראל בארצו כחלק מהתהליך הגאולי, יש המתעלמים מן השואה ומדחיקים אותה. הטיעונים המוכרים - דוגמת "תהליך הגאולה התחיל מימי עליית תלמידי הגר"א ונמשך עד ימינו, כאיילת שחר זו שבקע אורה" - מתעלמים, למעשה, מן השואה.

האמנם הגאולה מתבטאת רק בפריחתה של ארץ ישראל ובמידת ריבונותנו עליה? ומה עם עם ישראל? האם הקורה בעם ישראל איננו קשור במושג הגאולה?

מעולם לא אירע חורבן כזה לעם ישראל. האמנם משתבץ חורבן זה במהלך הגאולה?! ראיית התהליך הגאולי כהליך רציף, מוסף והולך, כמוה כהתעלמות מן השואה.

לפני מספר שנים, בשנת תשנ"ו, השתתפתי ברב-שיח. במהלכו שאל אותי אחד המשתתפים: "האם עדיין אפשר לומר 'ראשית צמיחת גאולתנו' על מדינת ישראל, לאחר שמסרו ארבע ערים לפלשתינאים במסגרת הסכם אוסלו?".

תוך כדי דיבור, קם רב ממנהיגי הציונות הדתית ואמר: "והלוא קל וחומר הוא: אם לפני שבעים שנה כינה הרב קוק באיגרותיו את מדינת ישראל 'ראשית צמיחת גאולתנו' - לא כל שכן עכשיו!".

ואני נותרתי בשאלתי: "כל שכן"? ?? הייתכן? האומנם? הלא בינתיים חרב העולם! הנורא מכל קרה!

גם גישה זו מתעלמת מן השואה, ונובעת מחוסר יכולת אנושית להתמודד עמה. בעבר נאמרו דברים חמורים ביותר ביחס לשואה: היו שטענו כי השואה היא מכשיר, מעין מחיר שעם ישראל היה צריך לשלם כדי שתקום מדינת ישראל. יש שטענו שמדינת ישראל היא פיצוי לחורבן השואה. טענו גם שזו הייתה הדרך היחידה שגרמה ליהודים, או למעשה אילצה אותם, לעלות לארץ ישראל. אלו הם דברים חמורים ביותר שקשה לשמוע אותם.

עם זאת, דברים מעין אלה מעוררים התנגדות שבלב, רגשית, ולכן חמורים פחות בעיני מאשר ראייה היסטורית ודתית שמעלימה את השואה, מדחיקה אותה ומסלקת אותה כליל מן התודעה, שחמורה פי כמה.

עשרה בטבת תשע"ב - יום הקדיש הכללי

בחנו את עמדת הרב עמיטל וע' אופיר ביחס להשוואת השואה לתופעות אחרות – האם הם סותרות בהכרח? נסו לנסח לעצמכם כללים וקריטריונים להשוואה.

14 מדוע מסוכן מיתוס השואה שלנו? מפני שהוא מטשטש את אנושיותה של השואה; מפני שהוא מוחק דרגות וקווי רצף ומציב במקומם מרחק אינסופי בין זוועה מסוג אחד ובין כל שאר מיני הזוועות האנושיים; מפני שהוא מטפח את שאלת הזיכרון כעילה לעוד ריטואל אחד מלכד עם ולא כמכשיר להבנה היסטורית; מפני שהוא מקשה על הבנת השואה כתוצר של מערכת אנושית, חומרית ואידיאית, מורכבת לאין שיעור אבל כזאת שאחדים ממרכיביה ניתנים לזיהוי ברור, לא רק באותה 'פלנטה אחרת', אלא גם אצלנו, כאן ועכשיו, כמו גם אצל כמה מידידינו ואויבינו שמעבר לים (כמובן, בעוצמה שונה ומשתנה של נוכחות); מפני שהוא מכון כמעט כולו לעבר, להנצחת מעוות שלא יוכל לתקון, במקום להתכוון בעיקרו לעתיד, למניעת שואה – כזו שהייתה, או אחרת, פחותה או נוראה ממנה – שהיא אפשרית היום יותר מאי פעם אבל עדיין היא בבחינת מעוות שעוד יוכל לתקון

ע' אופיר, 'על חידוש השם – מסכת אנטי תיאולוגית', עבודת ההווה, תל-אביב 2003, עמ' 17-18

השוו את טענותיהם של לבני ודילן:

- א. מי צודק היסטורית?
- ב. מי צודק ערכית וחינוכית?
- ג. עם מי להערכתם רוב העולם מסכים? רוב היהודים?
- ד. כמי מדינת ישראל מתנהגת?

15 ציפי לבני - דברי יר"ר האופוזיציה ליום הזיכרון הבינלאומי להנצחת קורבנות השואה [י"ב בשבט תש"ע, 10-1-27] קודם כל חשוב לומר שלא בגלל השואה הוקמה מדינת ישראל מדינת ישראל הוקמה בגלל הזכות הטבעית של העם היהודי לחדש את ריבונותו ההיסטורית בארץ ישראל. בוודאי שהשואה גם חידדה לאומות העולם את הצורך לאפשר לעם היהודי להקים את המדינה הזאת. אבל אסור, אסור לנו ליצור את הרושם שהצדקת קיומה של מדינת ישראל נובעת מהשואה. בעיקר לא היום כשמתחילים לשמוע מתחת לפני השטח לעיתים, קצת, אפילו ערעורי חרטה. ואת אותם ערעורים אפשר לשמוע לצערי גם באירופה.

16 בוב דילן, 'כרוניקות א', (תרגום: ירון פריד), הוצאת מודן, עמ' 29 (בעקבות משפט אייכמן) מדינת ישראל תבעה לעצמה את הזכות לשמש כירשת וכמנהלת העיזבון של כל אותם יהודים שהושמדו בפתרון הסופי. המשפט הזה מזכיר לכל העולם מה הוביל לייסודה של מדינת ישראל.